

EL SAQUEO DE PORTOPI POR LA "MONTAÑA NEGRA (1412) Y OTRAS HISTORIAS DE CORSARIOS

GABRIEL LLOMPART

El expolio del proceso instruido en la curia de gobernación de Mallorca sobre el saqueo e incendio de Portopí por la escuadra genovesa mandada por Antonio Doria, acaecido el 20 de julio de 1412, permite hacer luz sobre la vida diaria en el puerto principal de la isla a fines de la Edad Media.

Intervienen en el mismo como testigos oculares las primeras autoridades de la isla, que actuaron en la defensa, así como distintas figuras de primero y último plano de la vida económica que resultaron perjudicadas, lo cual contribuye a que el cuadro sea más fidedigno a la par que más variopinto.

El acontecimiento en cuestión, con ser uno de los hechos de armas más importantes de la historia de la bahía de Palma ni siquiera fue recogido en el *Cronicón Majoricense* de Alvaro Campaner lo cual nos da idea, de rechazo, de la prudencia con que debe de ser utilizada nuestra documentación actual y cuán importante sea la búsqueda de nuevos datos, pese a las apariencias y opiniones contrarias, a veces prevalentes.

El objeto de este artículo es presentar, valiéndonos de las deposiciones de los propios testigos, la evolución de los acontecimientos, previamente situados con ayuda de algunas noticias sueltas procedentes de la correspondencia de la mencionada curia de gobernación con los ayuntamientos insulares.

La valoración de carácter económico queda para otra ocasión a fin de no recargar esta nota.¹

---

¹ El mencionado proceso titulado *Processus factus super nefanda depredatione facta per ianuenses in regno Maioricarum 1412*, consta de 164 folios a dos caras. Es copia. Comienza con la denuncia hecha por el abogado y los procuradores fiscales F. Morro, A. Cardell y J. Martí ante Pelai Unís, lugarteniente de Roger de Montcada, gobernador del Reino de Mallorca, en el local de la curia de gobernación. La sesión tiene lugar, a los dos días de la catástrofe, el 22 de julio de 1412.

Síguese (f. 4 v.) la petición de apertura del proceso, hecha por los jurados y el síndico de la universidad, personalmente presentes.

LA PREHISTORIA DEL SAQUEO

Las autoridades mallorquinas que intervienen en el proceso mencionado insisten en la ruptura unilateral por parte de Génova de la paz existente entre Aragón y Genova, por esta razón —para probarla— insertan al final del legajo los articulados completos de las últimas paces firmadas por la Corona de Aragón y la República marinera (1390 y 1403).

El contexto histórico del saqueo e incendio de Portopí no es nada halagueño.

En efecto, a fines de abril de 1411, una nave catalana patroneada por Pere Sallent, al mismo tiempo escribano de la expedición, fué ataca-

---

Pelai Unís (f. 8 v.) accede, previa consulta con Arnau Sala, asesor regente de la curia de gobernación.

Los testigos que se presentan son los siguientes: 1. *Jordi Brondo, cónsul de Genova.* 2. *Bernat Fuster, mercader de M.* 3. *Ferran d'Arenes de La Coruña.* 4. *Joan Gallego, de La Coruña, del Regne de Castella.* 5. *Jacme Romà, habitador de la Ciutat de Mallorca (en adelante: C. de M.).* 6. *Francesc Ortolà, mercader, ciutadà de M.* 7. *Bartomeu Reyal, mercader de M.* 8. *Bartomeu Guitard, mercader de M.* 9. *Ramon Podagre, mercader de Beaucaire, Francia.* 10. *Rotlondi Ferrer, mercader de Ast, del Cap de Penmunt.* 11. *Bartomeu Jornet de la vila de Denia, Valencia.* 12. *Bartomeu Ribes, nadiu de la vila de Vilafrancha de Panedés.* 13. *Jacme Valentí, ciutadà de M.* 14. *Joan Ribot donzell de M.* 15. *Guillem de Sant Joan, cavaller de M.* 16. *Perico de Mora, donzell de M.* 17. *Berenguer de Togores, donzell, vaguer de la Ciutat de Mallorca.* 18. *Arnau de Mur, doctor en decrets.* 19. *Luis de Pachs, ciutadà de M.* 20. *Guillem de Tagamanent, cavaller de M.* 21. *Antoni Faso, venecià, patró de nau:*

La fase siguiente es la solicitud de los jurados y el síndico de que se informe a la población por bando para que los perjudicados expongan los daños sufridos (ff. 49-49 v.).

La lista de éstos se dará en el artículo correspondiente al aspecto socioeconómico e histórico cultural del suceso. Se trata de unas noventa personas.

Una vez reunidos los datos sobre los daños ocasionados por el ataque a Portopí y sus naves se insertan los perjuicios dados por varios otros ataques corsarios realizados por la misma escuadra de Doria en la misma expedición o por naves genovesas mandadas por los mismos patronos que intervenían en la expedición o por otras realizadas en tiempos colindantes con el gran saqueo en cuestión.

En primer lugar se evalúan las pérdidas del ataque a la *galiota den Pere Alemany*, mallorquín, que fué depredada en el puerto de Cagliari, mientras se dirigía a Túnez (f. 81 ss.); luego los de la *nau den Simó Montoja*, de Barcelona,, que, viniendo del Norte de Africa, fué atacada y robada en la costa de Capdepera, perteneciendo toda su carga a mercaderes insulares (f. 91 ss.). Este suceso ocurrió anteriormente y nuestro proceso incorpora el levantado anteriormente y que hoy está perdido. Lo que no incluye es la historia completa del acontecimiento.

Siguen otros desastres, algunos mas especificados, otros menos. Así el robo de la *nau den Lanés*, acaecida el 21 de mayo de 1412 no sabemos exactamente en dónde (f. 126 ss.). Luego la rapiña de un *leny* en el Port de Sóller, cargado de vino provenzal, el 15 de julio de 1411 (f. 130 ss.). Mas tarde la *coca den Riera* (132 v.) y la *coca den Pere Ortolà*, ésta última perdida el 21 de abril de 1410.

El legajo acaba insertando los textos de los dos últimos tratados de paz existentes entre Aragón y Génova: el firmado por Juan I, en Sant Feliu de Guixols, el 29-3-1390 y el de Martín I, datado en Valencia el 16-2-1403 (ff. 136-152 v. y ff. 153-163).

da y robada, en las cercanías de Capdepera, cuando hacía el rumbo del puerto de Palma, procedente de Bona y Alcoll, cargada con algodón, cueros y cera, además de oro africano, valorado todo en unas 40.000 libras mallorquinas.

La nave pertenecía al mercader catalán Simó Montorfa, de Barcelona, pero las mercancías pertenecían a gente mallorquina.² Por ello fueron enviados al lugar enseguida Jordi Brondo y Joan Sunyer.³ Luego se estimaron las pérdidas en un proceso fechado el 11 de mayo.

La nave atacante formaba parte de una escuadrilla de tres, mandadas por los patrones Ecellí Salvatge, Julià Centurió y Enrico Lucanelli. Se encontraba ancorada, capeando el temporal, cuando Selvaggi la tomó, escapando prácticamente toda la tripulación a tierra, desde donde intentó remediar el mal:

[Com] en Lup Domingo, nauixer d'aquella [nau], assegurat, sia entrat en les dites naus dels genovesos, suplicant al dit capità que li plagués deliurar lo dit escrivá e dar a rescat la dita nau, presa ab ses robes e mercaderias, lo qual capità respòs que no ho poria fer, per a prometen-sa feta en poder del dit Comú de Janova que ans li convenia allà aportar o amenar la dita presa feta.⁴

La respuesta encendió el coraje de los perjudicados. En consecuencia se secuestraron los bienes existentes en Mallorca propiedad de aquellos patrones genoveses, guardados por mercaderes amigos y marcados *de lur marcha o senyal*. Igualmente se escribió a Ibiza para que se hiciera lo propio. Lo cual quiere decir que Génova mandaba a las islas navegantes que las tenían bien conocidas por el ir y venir de su profesión.

El día 16 de mayo de 1411 la nave de Pere Pons, patrón de San Feliu de Guixols, era atacada frente a la costa Sur de la isla por dos naves de genoveses. Al verse acosado el marino catalán se refugió en Cala Figuera adonde acudió mucha gente que se hallaba en la marina de Santanyí trabajando en el campo, dirigidos por el batle del caserío. Tras cuatro horas de pelea los genoveses cejaron en su intento. Queda claro que la ballestería era el arma decisiva en estas ocasiones. De ahí que al llegar la hora de premiar la ayuda se dió una cantidad mayor a quienes llevaban ballesta que a los que portaban otras armas de menor alcance.⁵

² Proceso f. 91 ss.

³ Texto de la credencial del gobernador a todos los "batles" de Mallorca. ARM. AH-90 f. 250, de fecha 29-4-1411.

⁴ Carta del gobernador al gobernador de Ibiza del 2-5-1411. AH-90, f. 253 s.

⁵ Sobre el hecho de armas y la discusión sobre la ulterior recompensa cargada sobre las mercancías de la nave véase la Carta del gobernador al batle de Santanyí (18-5-1411) en AH-90- ff. 264-264 v. Además: AH 90, f. 269 v.

Poco después las mencionadas naves caían sobre el Puerto de Sóller y robaban el *leny* de Pere Pau, apoderándose de su carga de vino francés: setenta toneles de vino de Agde. Era el 15 de julio del mismo año. El total estaba valorado en más de mil libras mallorquinas.⁶

En Mallorca había conciencia de que se procedía por expreso mandato de la República y así se hace constar en el proceso, cuando —a través de testigos que no se nombran— se describe con detalle la arribada a Genova de la expedición mencionada llevando consigo la nave de Montorfa.⁷

Según se refiere, el mando de la flotilla genovesa al acercarse a tierra mandó una chalupa para dar la noticia del regreso y pedir instrucciones acerca de como debía hacerse la llegada.

La de las naves se hizo con el mismo aire triunfal que la de la chalupa que agitaba banderas, tocaba la trompeta y voceaba: —¡Victorial Todos respondían gritando: —¡Vixca la Comú de Genoval ¡Vixcal (sic).

Las autoridades salieron a recibir la escuadra que entró y el patrón Ezzelino Selvaggi les ofreció la nave apresada en Capdepera.

EL ASALTO DE PORTOPÍ POR LA "MONTAÑA NEGRA" Y EL RESTO DE LA FLOTA GENOVESA.

Con estos antecedentes podemos comprender el ánimo de los ciudadanos de Palma cuando se enteraron una mañana de verano de 1412 que una escuadra, fuerte de siete naves, cruzaba la bahía en dirección Portopí. ¡Y eran genoveses!...

Arnau des Mur, jurista famoso, explica como se dió cuenta de la presencia de los genoveses un día que estaba holgando en lo alto de la torre de su casa, una de tantas torres con vista al mar como tiene aún la ciudad vieja y que servían para el esparcimiento de la vista y para curiosear sobre el mundo la población medieval y moderna de la ciudad. Su deposición en el proceso es de un sentido concreto, bien de agradecer hoy, a distancia de cinco siglos:

Lo honorable miser Arnau des Mur, doctor en decrets, ciutadà de Mallorques, testimoni jurat e interrogat dir veritat, la qual sapia, sobre les coses a la cort denunciades e interrogatoris davall scrits.

E primerament fou interrogat si sap o ha oyt dit que per als cuns navills de janoveses sia estat donat dan de robaria, combatiment o cremament en la illa de Mallorques, ports o navills en aquells estants.

⁶ *Proceso f. 130.*

⁷ *Proceso f. 122 s.*

E dix ço que.s segueix saber e esser ver, que en lo mes de juliol prop passat, un dilluns a vespre, el testimoni, com fos en la torra de son alberch ab companys de casa sua, mirant vers lo Cap Blanch de la dita illa, veeren e comptaren set naus qui faien la via del port de la ciutat a la vela.

E lo dimarts, ans de dinar, aquest les viu en alta mar en calmes e com aquest après dinar se fos gitat a dormir sentí gran remor de gents e trompeta anar per vila, cridant que tot hom anàs ab ses armes a mar. A la qual rumor el testimoni, despertat, de present se armà e feu armar sa companya e anà al cap del moll.

E aquí atrobà ja molta gent armada e viu lo honorable mossen Palay, lochtinent de governador, a cavall.

E d'aquí mirava tot hom set naus de janoveses que estaven devant la punta de Portupí.

E.l testimoni fou creat aquí en capità del moll per lo honorable lochtinent, ensemps ab lo honrat en Joan Robert donzell, qui aquí era axímateix armat, metents en ordinació les gents qui aquí eren per defendre los navills e lo port del moll.

E, stant aquí, vench en Bernat Fuster, mercader, ab un laut, qui venia de les dites naus, e recomptà aquí com ell havia parlat ab micer Antoni Doria, capità de les dites naus, e li havia presentada una letra del honrat en Jordi Brondo, cònsol de janoveses.

E dix-li de paraula que nos haviem, en bona concòrdia de tots los regnes, declarat per iusticia en rey, senyor d'Aragó e nostre, lo molt alt senyor en Ferrando, *olim* apellat Infant de Castella, e que la terra se aparellava de fer festes e alegries per lo dit senyor, per que.s guardassen de fer novitats, ne dans en la illa.

E lo dit capità respòs fort superbiosament que ell d'açò no.s curava, ne podia fe resposta fins que.n hagués parlat ab los patrons que no eren aquí en la sua nau.

E com lo dit Fuster li oferís de esperar e que ell havia cert manament del Comú e que faria lur manament.

E aquí fou acordat que lo cònsol mateix hi anàs a parlar ab lo dit capità, lo qual hi anà per terra e no poch parlar ab lo dit capità. E seguís que les dites naus armades de janoveses, ab barques entoldades devant, donant ànchors se tonejaren fins devant la cadena del port e, de fet, començaren a bombardejar contra lo Port de Portupí e navills d'aquell, segons aquest testimoni del cap del moll e tot hom publicament viu.

E durà lo dit combatiment tota la nit.

E lo matí que fou dimecres, com aquest e lo honorable mossen Ramonet Sant Martí, cavaller, capità del moll, veeren que totes les naus se estregueren ab lo dit port e, de fet, en vert dues hores del jorn meteren foch en tots los navills d'aquell port, veent hom lo fum del cre-

mament dels navilis que muntava fins al cel e, de fet, trasqueren dues naus del dit Port, ço es la den Nicolau Merçer e la den Joan de Sales e cremaren les quatre torres de la boca del Port e trencaren e enderrocarren la cuberta e lanterna de la torra del faro, segons el testimoni, e tot hom, veia publicament del cap del moll.

E el testimoni e lo dit honorable mossen Ramonet, duptants de semblant esvaiment del dit moll, feren acostar totes les fustes al moll e encastellar de fusts lo cap del moll, faents aquí llur esforç.

E lo dimecres al vespre, com guaitassen ab lurs armes al dit castell de fusta del cap del moll, en vert dues hores de la nit, les dites set naus armades de janoveses, ab les dues d'aquesta ciutat que havien preses, donaren vela e anaren-se.n en mal viatge.

E, duptants-se, mossen Ramonet e el testimoni, que no s'acostassen elles, e barques llurs, e.l moll, pregaren lo honorable Guillem de Sant Joan, cavaller, que era aquí ab ella que muntàs en la galea armada de que era capità e que fes vogar en cuberta, per escullir quina volta tendrien e si tenien la volta d'eça que.ns trametés de present lo esquif de la galea e trameterem a repicar. E axí ho feu.

E stiguerem aquí fins a V hores de la nit e veent el testimoni que les naus se metien en mar, leixat aquí en gualta lo dit honorable mossen Ramonet que li trametés a dir si altre camí faien les naus, e trametés a fer repicar, anassen dormir.

Interrogat qui veeren les dites coses. E dix que tot lo poble de la ciutat e molts de les parts de fora, qui, per la dita nova, hic eren vençuts.⁸

VERSION DE LLUIS DE PACHS, CAPITAN DE LAS NAVES ROBADAS.

La descripción de Arnau des Mur queda bien completada con la que hace Lluís de Pachs. El primero, como vimos, había sido capitán de la defensa del muelle. Este fue, a su vez, nombrado capitán de las naves de Portopí. Por esta razón, por poder hablar en primera persona, es tan interesante su testimonio que describe la acción bélica con precisión: escasa tropa —y cobarde— a su mando, intento de defender la bocana desde las naves mallorquinas mayores colocadas frente a ella; petición de refuerzos al capitán de Portopí Jordi de Sant Joan y luego al lugarteniente del gobernador con resultado negativo; rotura de la cadena que medía unos ciento sesenta pasos (pues tal era la anchura de la bocana) y, por fin, lucha de ballesteros desde los mástiles de las

⁸ *Proceso ff. 36-38 v.*

naves hasta las torres de defensa del puerto, que quedaban más bajas y en condiciones de inferioridad, desembarco y quema y arrastre de naves...

Por lo que se deduce de las manifestaciones de nuestro capitán, se pensó que tras el ataque a Portopí se seguiría el ataque del muelle y, de hecho, las autoridades le hicieron enseguida capitán de las naves ancladas en el muelle de la ciudad en espera de los acontecimientos. Pero la flota genovesa previendo seguramente la organización de los defensores, se retiró tan luego a alta mar.

Lo honrat en Luis de Pachs, ciutadà de Mallorques, testimoni citat e interrogat dir veritat sobre les coses a la cort denunciades e interrogatoris devall escrits:

E primerament fon interrogat si aquest sap ni ha olt dir que, als-cuns dies son passats, als-cunes naus de janoveses sien arribades devant lo port de portupí e que aquell port hagen afogat e dampnificat.

E dix que, en lo mes de juliol prop passat, un dia de dilluns, los honorables lochtinent de governador e jurats de la dita ciutat crearen aquest en capità dels navillis qui eren en lo dit port de Portupí. E açò per tant com veien set naus de janoveses, devers les mars del Cap Blanch.

E aquest, de present, anassen a Portopí e feu metre en la boca del dit port, de par en par, les naus den Merçer e den Joan de Sales, com no hi hagués que fossen apresent ne soficients per metre en endana. E aquí aquest estech dins les dites naus, ab fort poca gent.

E l'endemà, que fou dimarts, les dites set naus de janoveses se acostaren, totes ensemps, devant lo dit port (e açò era hora de vespres) e aquí meteren-se totes en endana denant lo dit port e tantost començaren a bombardejar tirants als homens de peu e de cavall qui eren en terra.

En aquest, ab los qui ab ell eren en les dites naus, per semblantment tiraren ab bombardes a les naus dels dits janoveses. E a hora baxa del dit dia una barcha dels dits janoveses, entoldada, lançà una anchora assats pres la cadena del dit port e mes anant donà cap a la dita cadena. E tantost tornassen.

E axí stigueren los dits janoveses combatents fins al sol post.

E com aquest fos ab fort poca gent dins les dites naus e diverses vegades hagués tramès a dir al dit honorable mossèn Jordi Sent Joan, lo qual es capità de Portupí, que trametés gent a aquest ab que posqués defendre les dites naus, e veent aquest que, estant en la nau den Marcer, de aquella nau e de la dita nau den Joan de Sales, contra son manament, se.n eren exits tots quants hi eren e n'havien trets llurs arneses e robes e aquest romàs solament ab si terç e après hi muntaren dos ho-

mens, ço es en Romà e un castellà, mariners, e veent aquest que, ab tant pocha gent no era bastant a defendre totes les dites naus, com aquest veés lo dit honorable loctinent de governador en terra, anà personalment a ell, dient-li lo estament en que les dites naus den Sales e den Marcer romanien e, de fet, lo requerí que li degué donar gent ab que les posqués defendre.

E lo dit honorable loctinent respòs an aquest que ell hi faia e faria tot ço e quant li seria possible. Però, de fet, no se'n seguí res (bé creu aquest que no romania en ell).

E, en la nit següent, aquest tramès una barcha, la qual levà lo cap que los dits janoveses havien dat a la dita cadena e cerquà e scandejà la ànchora que los dits janoveses havien lançada e no la posqueren trobar.

E l'edemà que fou dimecres les dites set naus de janoveses se acostaren pus prop a la dita cadena e llurs gàbies eren molt pus altes que les torres del dit port e de aquelles gabies combatien les dites torres, en tant que algun hom no hi gosava aturar. E trencaren la cadena del dit port.

E mes anant, com la gent de terra fos descuberta e mal armada, no podien fer defensió contra los dits janoveses per què tot hom se hac a retraure e aquest qui ab tant pocha gent no podia defendre les dites naus, muntà sobre un seu rocí e veent aquest que alguna gent de peu nostra, poca en nombre, eren passats d'ellà lo port vers la torra del faro, e que los janoveses, qui havien presa terra, los carregaven de dues parts, acorregué llà ab alscons homens de cavalls e tantost que los dits janoveses veeren que aquests se acostaren a ells, retrasqueren-se fins a la mar. E, aquests encalçants, aquells estants a tret de ballesta de les dites naus, los dits janoveses despararen a aquests diversos viratons, per què cobraren aquests la gent de peu qui era aquí llur e meteren-los-se devant.

E axí estants, los dits janoveses qui en terra eren volents fer esdemes de escaramuça, com aquests se acostaven, ells fugien, tirants aquests vers les naus e aquí ab ballestes, de les dites naus triquejaven fortment, e, en açò, los dits janoveses havien ja esvalda e presa la torra pus forana del dit port, a la qual havien mes foch a les portes, e puis prengueren les dites naus dels dits Joan de Sales e den Marçer e trasqueren-les del dit port, e meteren foch a la nau den Anglada que era esfondrada e aximateix cremaren tots los altres navilis qui dins lo dit port eren.

E axí stigueren aquest e los altres, entorn del dit port, fins a mig jorn.

E la gent nostra qui aquí havien tremuitat e treballat, com haguesen fam e set, començaren a buidar, faents la via de la ciutat, per què aquest e tots los altres de cavall e de peu que aquí eren, ab gran dolor

e vergonya, entraren-se.n en ciutat per acorrer al moll, per tant que los navilis qui eren romases al dit moll no fossen aximateix dampnificats, per los dits janoveses.

E estants aquí al moll, los dits honorables loctinent de governador e jurats pregaren a aquest que volgués muntar per capità en una nau de Caller que stava al cap del moll, pus forana de totes, e que ells li darien tanta gent com aquest volgués, per defendre aquella, e, de fet, aquest los ho atorgà e estech aquí tot aquell jorn, ab molta altra gent en lo dit moll. z

E l'endemà, pensant-se tot hom que les dites naus de janoveses se calassen al dit moll, feu-se fort bastant provisió e les dites naus de janoveses, abans de mitja nit, donaren la vela e partiren de la dita mar.

Interrogat si aquest sap que los dits janoveses hagen cremades les altres torres del dit port, ne hagen destroit lo faro.

E dix que aquest veé destruir lo dit faro als dits janoveses e veé pendre e afogar totes les torres que son d'ellà lo port, après que aquest e los qui ab aquest eren foren passats deçà lo dit port, venint-se.n vers ciutat.

E aximateix ha oit dir que han cremades totes les altres torres qui son deçà lo dit port e se.n han portades algunes veles de naus que eren dins la esglèsia de sant Nicolau e se.n han menats molts catius e se.n han portada la cadena del dit port.⁹

LA FALLIDA MEDIACION DEL CONSUL DE GENOVA EN MALLORCA.

Es muy chocante para nuestra mentalidad el premuroso intento de defensa diplomática realizado por las autoridades de Mallorca antes del ataque, imaginando que despejarían de enemigos la situación dándoles a entender que desde hacía pocos días había nuevo rey en Aragón a saber Fernando de Antequera —y que, con él, Genova tenía distinto interlocutor. Pero los genoveses no se avinieron a razones ningunas. Hay dos deposiciones curiosísimas a este respecto: Primero la del embajador mandado por el cónsul de genoveses Jordi Brondo, el cual padecía de mareos y no podía embarcar. Este embajador fué el mercader Bernat Fuster, alias "En Fusteret". Este trajo una carta parsimoniosa redactada en latín cancilleresco, que puso en manos de Antonio Doria, responsable de la expedición.

La otra deposición es la del barquero Jaume Romá, que guiaba el laut que llevó al embajador de Mallorca a las naves genovesas. El nos

⁹ Proceso ff. 38 v.-42.

muestra a la embarcación que se acerca a la primera nave. la del patrón Angelo de Negro y cómo sus tripulantes le hablaron. Y repite también los términos de la embajada hecha de viva voz varias veces por "en Fusteret" al capitán Doria. Una y otra deposición son como dos caras de la misma moneda. Por ello las adjuntamos, una tras otra:

Bernat Fuster, mercader de Mallorca, testimoni jurat e interrogat dir veritat la qual sàpia sobre les coses en la precedent prevenció e denunciació contengudes e interrogatoris davall escrits:

E primerament fon interrogat si aquest es pujat en les naus dels janoveses stants denant la punta de Portupí.

E dix que, dimarts pus prop pasat, que.s comptava a XVIII del present mes, lo honrat en Jordi Brondo, ciutadà de Mallorca e cònsol dels janoveses, pregà a aquest que pujàs a la nau del capità dels janoveses, aportant-hi una letra, la tenor de la qual es dessús inserta.

E aquest, induit per les pregàries d'aquell, pujà ab lo laut den Romà, pescador, a la nau del capità apellat Antoni Doris e liurà al capità la letra damunt inserta, present Pere de Voltatge Luis de Carmen, Gabriel Doria e Francesch Spindola, janoveses, e Jacme Romà e dos altres, los noms dels quals al present ignora.

E, legida per lo dit capità ab los dits janoveses o dos d'aquells la dita letra, aquest apartà a part lo dit capità e, en presència dels dits Francesch Spindola e Pere de Voltatge, aquest dix al dit capità com nos havíem per rey e per senyor don Ferrando de Castella e que lo dit cònsol dels dits janoveses havia recomanat als missatgers d'aquesta ciutat que prestament devien anar al dit senyor rey que haguessen en memòria dels fets dels catalans e janoveses que quascún pogués navegar san e segur e que are veent lo fet de les dites VI naus se.n complanyia molt, per ço car si falen dan era destorb dels dits affers que lo dit cònsol havia parlat als dits missatgers.

Per que aquest de part del dit cònsol los amonestava que.s guardassen de fer dan, per ço que lo dit senyor rey no fos indignat contra los dits janoveses.

A les quals paraules lo dit capità respongué que les paraules d'aquest e la letra del dit cònsol contenia una cosa e que ells hi haurien llur consell.

E après aquest, en presència dels damunt dits, los dix altre vegada que guardassen que farien car quant ells partiren de Jenova ab llur comissió feta per lo Comú nos no havíem lo senyor que ara havem.

Dient-los aximateix que si volien fer respostas que ell los speraria tres o quatre hores.

Les quals paraules los dix aquest testimoni en presència dels damunt dits tres o quatre vegades.

E, a la darrerria, lo dit capità dix que ell havia a haver los patrons e que.n hauria consell e hi delliberarien, mas que staria massa e que se.n anàs. E aquest anassen.

Interrogat si aquest oí dir al dit capità o a altre janovés que ja eren certificats ells que lo senyor en Ferrando era nostre rey e senyor.

E dix que, com ell partí del moll ab lo dit laut per pujar a la dita nau, axí com damunt ha dit, aquest arribà a la nau de Angelo de Negre qui era pus prop que les altres. E aquí, lo dit patró, fen-se a la orla de la nau, demanà a aquest quines noves havia ací en ciutat. E aquest respòs que anava al capità per donar-li una letra, damunt incerta, de part de lur cònsol e que ací teniem grans alegries per Don Ferrando que havíem per rey e per senyor.

E que lo dit Angelo dix que ja ho sabia per alguns homens que havien presos en Caller, mas que no ho creien tant ferm com are com aquest los ho dix.

Interrogat si aquest sap ne ha oit dir que les dites naus hagen fet dan a Portopí.

E dix que aquest dormí la nit lavors après seguent a Portopí e de fet viu que per los dits janoveses fou mes foch en la nau que patronejava en Bartomeu de Termens e après aquella den Anglada.

E, de fet, l'endemà aquest tornà a les naus dels dits janoveses, per un catiu den Jordi Brondo, e vaé que les torres de Portopí segons apartia per les regelleres eren cremades e que aximateix los dits janoveses se.n aportaren la nau que patronejava en Nicolau Mercer e en Bernat Oliver e la nau que patronejava en Joan de Sales.

Interrogat si aquest sap ne ha oit dir que en les dites naus de janoveses hagués catalans alguns.

E dix que aquest, lo jorn contengut en lo prop passat interrogatori, pujà en la nau que patronejava en Nicholau Merçer e Bernat Oliver, la qual après que fou presa fo llurada a Luis del Carmen janovès, e stant prè de la dita nau, lo dit Luis dix a aquest que, a despit den Anglada, ell havia cobrada la sua nau e ell havia mes foch en aquella nau den An-

E, partint de aquí e anant a la nau del dit capità, viu aquest alguns catalans, los noms dels quals aquest ignora qui dixeren aytals paraules: —Vosaltres havets fetes alimares per lo vostre rey e nos les havem fetes per les vostres naus.

Interrogat si aquest sap ne coneix los patrons de les dites naus.

E dix que Angelo de Negra era patró de una nau, Angelo Emperial de l'altra e, segons que aquest es certificat de Janova, per letra de janovès, eren patrons Francesch Spinola, la nau d'Ansali Salvatge, Carlo Pinello, Batista Vager e Rafael Scarçafiga, qui era de fora.¹⁰

¹⁰ *Proceso ff. 12 v.-15.*

Jacme Romà, mariner habitador de la ciutat de Mallorca, testimoni jurat e interrogat dir veritat sobre les coses dessús denunciades e interrogatoris davall escrits.

E primerament fou interrogat si aquest es pujat en les naus dels janoveses stants devant la punta de Portupí.

E dix que sta en veritat que lo dimarts, que.s comptava XVIII dies del present mes de juliol, entorn hora de mig jorn, aquest, a pregàries del honrat en Jordi Brondo, cònsol dels janovesos, ab un laut de son frare, ensemps ab en Bernat Fuster, mercader de Mallorca, qui portava una letra de part del dit cònsol, ab alscons jovens qui vogaven, anaren en les naus dels dits Janoveses e dreçaren a la nau del capità e aquest e lo dit Fusteret muntaren a la nau del capità. E com foren alt, lo dit Fusteret donà al dit capità, apelat Doria, la dita letra, la qual lo dit capità de continent legí e, lesta, dix que no hi podia fer alguna resposta fins quant hagués parlat ab los patrons de les naus e que acordaria que faria.

E oí aquest que lo dit Fuster dix al dit capità: —Mossènyer guardats que farets e no façats mal, ni novitat alguns en esta terra, car lo senyor don Ferrando, Infant de Castella, ès Rey d'Aragó e nostro e per ell se apareylla fer gran solemnitat e festa en aquesta illa.

E tenits per dit que, si mal hi fets, ell es tal senyor que se.n sabrà ben pagar e venjarà be los seus vasaylls.

Dient-li per be III o quatre vegades les dites coses.

Lo qual capità a les dites paraules no responia res sinò que dix que se.n hauria son acort e que se.n anassen con Déu.

E tant tots abdos meteren-se en lo laut e tornaren-se.n.

Interrogat si aquest oí dir al dit capità o a altre janovès que ja eren ells certificats que lo senyor don Ferrando era nostre rey e senyor.

E dix que aquests, ab lo dit laut, ans que fossen en la dita nau del capità parlaren ab un patró d'una nau apellat Angelo de Negro, que era pus prop de les altres, lo qual ab gran gent se feu a la orla de la nau demanant an aquests quina nova [tenien?]. E aquests respongueren que bona, car lo senyor infant de Castella era rey d'Aragó e que en Mallorca se.n aparellava gran festa.

Lo qual patró e molta gent altre respongueren que ja en Caller ho havien sabut pero que are ho creien molt mils.

Interrogat si aquest sap que los dits janoveses hagen fet dan a Portopí.

E dix que aquest estech tots temps a Portopí e viu com los dits janovesos ab llurs barques armades meteren foch en les torres. E après sen menaren les naus den Joan de Sales e den Marcer e afogaren molts lauts e barques e altres coses.

Interrogat si aquest coneix los patrons de les dites naus. E dix que no hi ha conegut sinò Angelo de Negro.

Interrogat qui eren los altres qui ensemps ab aquest e ab lo dit Fusteret anaren en lo dit laut en les dites naus.

E dix que n'Antoni Blacho, hom viandant qui es tengut den Murta, e un fill den Sunyer, qui està al carrer de la mar, e Tomàs pescador, qui es estat catiu den Planes, peschador, pero no muntaren en les dites naus.¹¹

Naturalmente, los dos testigos citados dependen de Jordi Brondo, La familia Brondo tuvo en propiedad el consulado de Genova en Mallorca durante siglos. He aquí su testimonio, interesante porque muestra el trasfondo de la operación diplomática tal cual había sido gestada por las autoridades isleñas en la carta, que inserta, y en el comentario personal con que la sazona:

Lo honrat en Jordi Brondo, ciutadà de Mallorques e cònsol dels Janoveses en la illa de Mallorques, testimoni jurat e interrogat dir veritat sobre les coses dessus denunciades e interrogatoris davall scrits:

E primerament fon interrogat si aquest sab que alsunes naus de janoveses arribassen denant lo port de Portupí dimarts que.s comptava XVIII dies del mes de juliol prop passat.

E dix que hoc, com hi vees aquest VI naus armades, de les quals era capità Antoni Doria.

Interrogat si aquest ha tramesa als dits capità e patrons de nau alguna letra o letres, estants les naus devant Portupí.

E dix que aquest fon amprat per los honrats jurats de Mallorques que degué pujar en les dites naus per parlar ab los dits janoveses, ço es capità e patrons, denunciand-los e dient-los com era stat determenat per rey e senyor don Ferrando de Castella e per amonestar-los que audaciosament no proceïssen contra aquest regne.

E aquest testimoni, discrasiat de malautia e encare per gran mal que la mar li fa, per poch que navech, dix als dits jurats que l'haguessen per scusat, però que aquest trametria als dit capità e patrons totes letres que per ells en nom de aquest fossen ordonades.

E ladonchs per los dits honrats jurats fon acordat que per mossen Joan Berart, advocat llur, fos feta e ordenada als dits capità e patrons una letra de la tenor seguent:

Nobiles et circumspecti viri et domini mei.

Noveritis, per Dei gratiam, dudum fuisse per iustitiam examinatum et iam presentibus omnibus parlamentis regnorum et terrarum dicionis regie Aragonum publicatum, nostrum indubitatum et verum principem et dominum, illustrissimum dominum Ferdinandum, olim intitulum

¹¹ *Proceso ff. 21 v.-23 v.*

Infantem Castelle, et per omnia regna et terras predictas et universitates ipsarum et singulares, unanimiter, nullo discrepante, cum maximo gaudio et cordis letitia, ut verum regem nostrum admissum et acceptatum, cuius contemplatione in brevi speramus magnas fieri reparaciones et reformaciones in dictis regnis et terris per ipsum, et taliter quod, ut creditur communiter et in Domino speratur, cessabunt inter nos et vos et alios scandala et dampna ac sinistra que, diabolo instigante, hucusque fuere sequuta, propter quod vos, nobiles et circumspectos viros, deprecor, attente, ne detis occasionem indignando eundem dominum nostrum regem, procedentes forsitan haec ignari ad aliquas insolencias, iniurias et gravamina contra nos vel bona nostra aut eiusdem domini regis quorumcumque subditorum.

Quinimmo, cum sitis viri providi, faciatis si placet taliter quod incommoda cessent quecumque et sinistra.

Scribo vestris reverentiis, laborans quantum possum pro vestri honore et comode et displicet valde quia non possum ad vos, de presenti accedere, propter mare, in quo valde patior quantuncumque modicum navigando, unde, si placeret vestris reverentiis, aliquem seu aliquos duos vel tres ad hanc civitatem destinare qui mecum de predictis conferret, cederet mihi ad magnam complacentiam, ad tollendum omne sinistrum in futurum.

Nec dubitetis quia quoscumque, hac de causa, mittere volueritis, usque ad decem, erunt assecurati in bonis et in personis venientes, stantes et redeuntes.

Alia pro presenti non curo vobis scribere, cum prudentibus pauca sufficiant.

Sed si aliqua vobis placent mihi et possibilia rescribite.

Scriptum in civitate Majoricarum, die martis XVIII mensis iulii, anno a Nativitate Domini MCCCCXII.

Vobis in omnibus servire paratus,

Georgius Brondo,

Consul Ianuensium in civitate et insula Maioricarum.

Nobilibus et egregiis viris Antonio de Horia, Capitaneo et patronis navium Januensium.

La qual letra, aquest, de present, tramès als dits capità e patrons per en Bernat Fuster, mercader de Mallorques, lo qual Bernat, de continent, ab la dita letra, en un laut den Romà, se'n entrà en les dites naus.

Interrogat si aquest ha hauda alguna resposta de la dita letra.

E dix que no, però aquest interrogà lo dit Bernat Fuster com fou retornat si li havien feta resposta en scrits, lo qual respòs an aquest que no, ne li'n havien volguda fer.

Mas que li havien dit de paraula que fos dit an aquest, de llur part, que ells hagueren haut gran plaer que aquest hi fos muntat e que, si hi volia muntar, que n.haurien plaer.

E altre resposta no hac.

Interrogat si aquest sap o ha vist o ha oit dir que per los dits janoveses sia estat mes foch en les fustes qui eren en lo port de Portupí e en les torres d'aquell port.

E dix que aquest, per disposició e manament dels honorables lochtinent e jurats, partí del moll, a cavall, per intenció de anar a Portupí e que de Portupí, anans que fos atès a la culàssegua del port, viu les naus dels dits janoveses tonejar dellà on staven e vengueren fins a la bocha del port, vora la cadena.

E, de fet, en fort petit instant, esvahiren tot quant hi havia e de fet meteren foch, lo qual aquest viu.

E com no hagués loch de pujar en les dites naus, tornassen en lo moll e viu fumar les torres de Portupí e que se.n menaren dues naus, la una den Joan de Sales e l'altre den Nicholau Merçer e Bernat Oliver e que han cremat diverses naus e barques de Portupí.

E ha oit dir que han cremat gran colp d'exàrcies qui eren dins la sglèsia de sant Nicholau e molt de mal que han fet e que se.n han menats molts catius, entre los quals se.n han menat un catiu sard de aquest, lo qual tenia en son servey, en manera de scuder, e del qual confiava e l'havia armat de lança, rodella, spasa e cota de maylla e barruher, e lo qual axí armat se.n es anat ab les dites naus. E no.l volguera haver menys per CXXV ll.¹²

LA VERSION DEL MERCADER FRANCESC HORTOLÀ.

Un resumen del saqueo de Portopí lo tenemos en este testimonio:

Francesch Ortola, mercader ciutadà de Mallorques, testimoni jurat e interrogat dir veritat sobre les coses a la cort denunciades e interrogatoris davall scrits.

E primerament fon interrogat si lo jorn que los janovesos arribaren en Mallorques, que fonch dimarts, a XVIII de juliol prop passat, aquest si fou a Portopí.

E dix que hoc, que aquest hi fou lo dit jorn, e stech tota la nit a Portopí fins l'endemà, a quatre hores del jorn.

Interrogat si aquest oí dir als dits janoveses alsunes paraules per les quals aparegués que los dits janoveses fossen certificats que nosaltres haguessem per rey lo senyor don Ferrando de Castella.

¹² *Proceso ff. 9-12.*

E dix que, stant, en lo vespre, damunt la sglèsia de Sant Nicholau sobre un pujol, aquest oí que alscons catalans dels de terra digueren que Deus mantengués lo nostro rey Don Ferrando, ço es dients en tal manera: —Viva lo rey don Ferrando!

A les quals paraules oí aquest que los janovesos de les naus respongueren dients per tals paraules: —Viva lo rey de Granada! E molts altres vituperis que los dits janoveses deien als catalans.

Interrogat si aquest sap que per los dits janoveses sia stat dampnetjat Portopí.

E dix que aquest viu com la gran nau dels janoveses se acostà a la cadena de Portopí e aximateix viu com trencaren la dita cadena de Portopí.

E aximateix viu que alsunes barques armades se acostaren a la nau pochà que patronejava en Bartomeu Termens e meteren-hi foc e après cremaren la nau den Anglada e après viu aquest que entraren en lo balaner e faeren llur poder de amenar-lo-se.n e, com no hu posquesen fer, tragueren-ne ço que posqueren e après meteren-hi foch.

E après viu que meteren foch en la nau den Marçer a proa, e tan tost apagaren-lo, e trasqueren del dit port la dita nau den Marçer e la nau que patronejava en Joan de Sales, les quals se.n han amenades ab sí.

E après viu fumar les torres, que hi havien mes foch. E aximateix viu trenchar lo faro.

Interrogat si après que lo dit dan es stat donat aquest es stat a Portopí.

E dix que, l'endemà que lo dit dan fon fet, aquest fon a Portopi e viu que totes les fustes e barques qui eren en lo dit port havien cremades, fin los timons de les naus, qui eren en terra.

E aximateix viu que, en les cases qui.s tenen pres la sglesia de Sant Nicholau, havien trenchades taules, caxes e banchs e moltes coses.

E aximateix ha oit dir que se.n han aportades ancores, grumenes e veles e altres arneses.

Interrogat qui eren ab aquest com aquest oí les paraules desús per aquest dites e testificades.

E dix que en Gaspar de Termens e en Bartomeu Reyal e en Perico Gual e en Perico Socarrat e en Bartomeu Guitard e d'altres.

Interrogat l'endemà com aquest tornà a Portopí ab qui hi anà.

E dix que ab n'Antoni Soldevia e en Gabriel Materó, en Fortesí Martí, Perico Serra e d'altres molts.¹³

¹³ *Proceso ff. 25 v.-26.*

RECUESTO DE PERDIDAS.

La suma final del saqueo reportó la pérdida de las siguientes naves:

Nau den Joan de Sales, de 1600 salmas de tonelaje
Nau den Nicolau Mercer, de 2.000 salmas
Nau den Bernat de Termens, de 700 salmas
Nau den Bernat de Tudela, de 600 salmas
Nau den Lluís Sanglada, de 700 botes
Barca castellana den Cristòfol de Murta, de 300 salmas.
Nau den Bernat Amat

Las dos primeras fueron robadas Las restantes, quemadas. A ellas hay que añadir:

Balaner den Ramón Gual, que fué quemado.
Lauts quemados, 8
 Barcas quemadas, 3
 Barcas averiadas, 7.
 Góndola quemada, 1.
Barca de panescalm, quemada, 1(perteneciente a la barca castellana).

Entre las cargas perdidas, la de más importancia fué la de la nave de Joan Gonçálvez de Sevilla, que se perdió, cargada de material bélico (9.000 astas de lanza sin desbatar).

Hay que hacer constar que dos de las grandes embarcaciones perdidas, la *nau den Sales* y el ballenero estaban prestos para zarpar hacia el Norte de Africa en viaje corsario. Por esta razón muchos perdieron allí sus equipos de vestido y armamento, incluso los médicos de a bordo (propiamente barberos) reclamaron sus cajas de medicinas y herramientas quirúrgicas.

Las pérdidas sufridas por el personal de tierra fueron también importantes. Aparte de los pescadores que se quejan de la pérdida de sus útiles y trebejos (entre ellos, *calaments de llampugues*), están los calafates representados por el *sobreposat* y el clavario, un mercader que debía transportar ganado guardado en las cercanías (que perdió 200 ovejas) y el beneficiado y el donado de la Iglesia de San Nicolas de Portopí. Hay que sumarles los daños de la *casa dels mariners*, contigua.

Una inesperada pérdida sobrevino al desastre. Ya sucedió cuando la venida de Pedro IV en 1343 que huyeron esclavos de sus amos. "A rio revuelto, ganancia de pescadores". Aquí una vez que pasaron unos días se contabilizaron unos cuarenta esclavos huidos y refugiados en la armada incursora, de los que la mitad eran sardos. El resto eran originarios de diferentes lugares del Mediterráneo y los Balcanes. Curiosamente ya no aparece ningún griego.

Un extremo que nos aclara la documentación del saqueo es la disposición de Portopí. En efecto, cuando F. Sevillano Colom historió el puerto de Palma no halló suficientes datos para explicarse la organización estratégica de Portopí. Ahora sabemos que en la parte del mar (*migjorn*) había las siguientes torres: *Torra den Exemeno* (con la cisterna aneja, cisterna que fué totalmente destruida y que servía para el abastecimiento del lugar), *Torra del Faro* y *Torra den Bou*; al lado de tierra (*tramuntana*) se hallaban la *Torra de San Nicolau* y la *Torra devant la Roca Plana*. Dichas torres tenían de ordinario tres pisos; sólo una tiene cuatro. Y servían para la defensa. Además, los hombres que declaran haber perdido en ellas ropas son bastantes. Estaban, pues, en plena utilización.¹⁴

---

14 *Primerament foren reconeguts los anells, perns e aferrades en los quals quiscun cap de la cadena qui estava en la boca del dit port de Portupí, per guarda dels navilis, se aferrava e s'enclavava e foren atrobats, ço es a la banda de la esglèsia de Sant Nicholau, un anell solament de ferre gran, engastat en plom, lo qual es en mig de les dues torres qui son en la entrada del dit port, e del qual loch ab força e ab rompiment fou trenchat e desenclavat lo un cap de la dita cadena. E fou aximateix tan tost reconegut l'altre cap o anell aon fou atrobat un altre anell enclavat en plom, del qual loch los dits janovesos han trencada e amoguda la dita cadena e aquella se.n han portada en lurs naus.*

La qual cadena era de XVIII justs apellats quarantenes e de XVIII cadenes e dos ruxons e, a comun estim hauda relació dels dessús dits, era de largària de CLX passes o squen entorn.

E la qual costà o poch costar en lo temps que fou feta a comun stim cinchentes ll. (emperò que [els tassadors] ho remeten al "Libre de la Procuració reial").

Item en après fou reconeguda e vista la torre del Speró, la qual es en la entrada del port, a la banda de migjorn apellada vulgarment la Torra den Exemeno, la qual es de quatre cayres e, per lo dit afogament, tres sostres, qui eren de jücenés de just, grans e sobrerés, son estat cremats e afogats e les portes de just cremades.

Item es estada atrobada cremada una casa qui era al costat de la porta de la dita torra e un fornet que hi havia.

Item es stat atrobat al costat de la dita torra una sisterna qui era sancera, antigament costroïda, retent forma de torreta, la qual sisterna los dits janoveses, segons que a uill es stat vist, han rompuda, ço es, les portes d'aquella, e aximateix lo fons de la dita sisterna, ab grans canteres de peres vives, e tota destroïda en sí, lo qual dampnatge de les dites coses, a comú stim, poch costar M florins.

Item d'altre part, en la punta de Portupí, vert migjorn, en una torra vulgarment apellada la Torra del Faro, es stat atrobat que ls dits janoveses han destruïda la lanterna, les cadenes que se.n han portades e lo plom però ja del dit dampnatge es stat fet denunciament.

Item en après fou atrobada a la dita banda de migjorn una altra torra apellada den Bou, la qual es stada tota a la part de dins afogada, en la qual havia quatre sostres de just, los quals tots son stats cremats per los dits janoveses, la qual es estada trobada tota fesa a la part de dins e dirruïda, lo qual dampnatge de la dita torra pot pujar a comun stim M florins.

Item, en après, en presència dels dessús dits fou reconegut lo port de Portupí aon foren atrobats set plans de naus cremades (...).

Per reblliment del cremament de les dites fustes e axí per sorra de les dites naus com en altre qualsevol manera (...) lo gran dan donat al dit port per la dita raó pot

Lo faro perdió cristales, plomos y *tres cresols de llautó*. En total casi 700 libras mallorquinas de perdidas.

Y, por supuesto, se perdió la cadena de la bocana, que se llevaron los asaltantes. Había pasado un año y todavía no había sido repuesta. Ello producía inquietud por las noches a los guardianes de naves y tierra.

Esta es la historia de la llegada de la Montaña Negra a Portopí.¹⁵ Pero en el título prometimos alguna otra historia más. Lo hacemos, para acabar, insertando —con el mismo método— tres deposiciones de testigos. Una de ellas trae el asalto al puerto de Cagliari, que hizo la escuadra genovesa antes de venirse a Mallorca. Lo describe un mercader gallego, Fernando de Arenas, quien habiendo perdido sus bienes en Cagliari, embarcó hacia Genova para reclamarlas a la Señoría pero se escapó frente a Portopí, bajando a tierra en una lancha.

Otro testigo de cargo es Joan Gallego, también embarcado en Cagliari y huido en Portopí. La historia que cuenta es pintoresca. Se trata de un intento fallido de liberación de cautivos cristianos en las playas de Túnez. Es mejor leer el original que tiene un sabor de naturalidad extraordinario. Lo mismo vale para la historia del aprisionamiento de que le hicieron objeto los genoveses de los que estaban escapando desde Trapani. Parece mentira que también en aquellos tiempos el Mediterráneo resultara tan chiquito.

Y la tercera y última historia que presentamos es la de la persecución por la flota de una nave veneciana que traía mercancías de mallorquines.

Es apasionante resucitar las peripecias del seguimiento corsario en los mares de la isla de Malta para acabar, tras un intento de tortura al patrón veneciano, poniendo en las manos del patrón Francesco Spinola las mercancías de Polí Brondo, mallorquín, que se tardó en cargar en la otra nave cinco días hallándose en alta mar.

Valga, pues, esta contribución documental al conocimiento de la vida cotidiana de los mallorquines y su mar en la Edad Media.

---

muntar bastantment a tres milia ll., axí per escuró com per altre manera, tornant-lo en lo esser en que era, abans que lo dit afoigament se faés.

Item en après fou reconeguda de la altra part del dit port, vert la tramuntana, una torra apellada Sant Nicholau, devant la esglèsia de Sant Nicholau e fou atrobada cremada, ço es tres sostres, lo qual dampnatge de tornar aquella fou stimat, per los dessús dits, a M ll.

Item, en après, en la dita senya de la tramuntana, fou reconeguda una altra torra, qui es al mig de dues, cremada aximateix tres sostres, la qual aximateix, per reparació dels dampnatges d'aquella, foren stimats los dits dampnatges de M ll.

Item, en après, fou reconeguda la darrera torra vert la ciutat, devant la Rocha Plana, la qual aximateix es stada cremada per los dits janoveses, so es los tres sostres d'aquella, los quals foren stimats a M ll. (Processo, ff. 76-77 v.).

¹⁵ *Una gran nau que li dien, segons que aquest ha oit dir la Muntanya negra, que se acostà a la bocha del dit port... Testimoni de Joan Rubert. Proceso f. 33.*

HISTORIA DEL ATAQUE AL PUERTO DE CAGLIARI.

Ferran d'Arenes de la ciutat de Culunya, testimoni jurat e interrogat dir veritat sobre les coses a la cort denunciades e interrogatoris devall scrits.

E primerament fou interrogat en quina manera es aquest en aquesta illa.

E dix que aquest, entorn un mes ha, stant en Càller, havia carregat en la carracha de Joan Alzina de Càller CCVII quintars de formatgeria, per portar aquells en Jenova, anant aquest en la dita carracha per mariner.

E stant aquí, arribaren VI naus de janoveses e dues galiotes armades, les quals naus de continent armaren alcunes barques entorn Vo VI e, de fet, les dites barques trencaren les portes de la palissada e desferen la palissada e tantost la nau de Angelo de Negro mes-se dins la dita palissada.

E axí stigueren aquella nit. E com vench lo s'endemà e per lo matí puntà el sol, Rodrigo de Burgos, qui era en lo dit loch de Càller per passar en Sicília, per manament del senyor infant de Castella are rey d'Aragó, de consell del veguer e consellers de Càller, pujà, enseps ab aquest, a la nau del capità de les dites naus, dient al dit capità e consellers qui eren ab lo dit capità e tots los patrons, que ell era aquí axí com a missatger del senyor infant de Castella rey d'Aragó e que.l.s requeria que no volguessen fer dampnatge a la terra, ne a les gents del senyor infant rey d'Aragó, com be.s podien tenir per dit que, si dampnatge hi falen, que be.s podien pensar que lo dit senyor ho podia be reintegrar, que en Castella havia molts janoveses e moltes robes llurs e axí que.s guardassen que felen.

E la donchs lo dit capità dix al dit Rodrigo que ells no conexien lo senyor infant de Castella per rey d'Aragó, mas que be.l conexien per gran hom e a qui pertany gran honra e que ells no falen guerra al infant mas a catalans qui eren llurs enemichs.

E la donchs lo dit Rodrigo se.n tornà en terra. E com fonch en terra, los dits janoveses armaren XVII barques e combateren La Llapolla e prengueren-la e començaren-la a afogar e lavors lo dit Rodrigo tornà pujar en la dita nau del capità requerint-lo e pregant-lo que no volgués fer mes dan, que prou ne havia fet e que al senyor infant rey d'Aragó sabia greu que li damnetjassen la sua gent.

E la donchs lo dit capità dix al dit Rodrigo que demanàs als consellers de Càller un janovès que tenien pres apellat micer Urbà e que ells cessarien del dan.

E lavors lo dit Rodrigo devallà en terra per parlar ab los dits consellers e demanà lo dit janovès.

E los dits conseyllers digueren que no.l podien donar, que per lo compte de Quirra lo tenien.

E lavors lo dit Rodrigo muntà en la dita nau del capità per tornar-li resposta del janovès que demanaven. E stant lo dit Rodrigo ab lo capità fou desparada una bombarda de terra, la qual ferí al costat de la dita nau. E lavors los dits janoveses continuaren lur foch e cremaren tota la Llapola e les torres, que no hi jaquiren una casa. E cremaren axí matex dues naus, una del senyor infant de Castella e altra den Pinyana de Càller e quantes barques e lauts hi havia.

E après aquest, ab lo dit Rodrigo, demanà al dit capità la mercaderia d'aquest, la qual havia carregada en la dita nau.

E lo dit capità respòs a aquest que aquest que anàs ab ella fins en Jenova e com fosses en Jenova que li farien restituir tota la mercaderia.

E per aquesta raó aquest se mes an la dita nau den Joan Oltzina, la qual los dits janovesos se.n menaven e ab aquella es vengut fins ací.

E veent aquest que no havia diners sino una corona, la qual li havia prestada lo dit Rodrigo, duptant-se que si, en Jenova, no podia haver axí prest la dita mercaderia, que no hagués a anar per los spitals, acordà d'exir de la dita nau per ço que per als uns dels castellans qui son en les naus que son en lo moll —les quals son de castellans— li fossen prestats als uns diners e que ab aquelles qui deven anar en Jenova aquest hi passàs per recobrar la dita sua roba e mercaderia.

E ab una barcha de la nau den Fortuny Joan de Deva aquest se.n isqué al moll. E stant en lo carrer de la mar aquest es stat pres e mes en la presó.

Interrogat si aquest oí parlar o dir als dits janoveses que lo senyor don Ferrenado fos senyor d'Aragó.

E dix que molts mercaders de les dites naus demanaven a aquest si don Ferrando fos senyor d'Aragó.

E aquest, informat per lo dit Rodrigo, que lo dit senyor infant era rey d'Aragó deia an aquells que.s guardassen que faien, que, per tot cert, lo senyor infant era rey d'Aragó e lavores aquells deien que bona pau hauriem e que mercaders pagarien tots los dans.

Interrogat si aqueis coneix, ne sap com han nom los patrons de les dites naus.

E dix que ell oí anomenar la un patró Angelo del Negro e altre Escarçafiga e altre Ansalí Salvatge e altre Spindola. Dels altres no.n ha memoria.

Interrogat si aquest coneix alguna persona que sia ací en Mallorca qui l'hagen vist en castell de Caller ab les dites mercaderies, axí com dit ha.

E dix que en Colza hi es, qui es mercader de Barchinona, qui.l coneix e un altre, lo mon del qual no ha memòria, e lo Criado de Xicho,

mercader de la nau den Nicholau Serra, qui sta al moll, e en Grau, mariner, e Sanxo, dispenser de la dita nau e un mariner portogalès, habitador de Càller.¹⁶

HISTORIA DE UNA FALLIDA LIBERACION DE ESCLAVOS EN TUNEZ.

Joan Gallego, natural de la ciutat de Curunya del regne de Castella, testimoni jurat e interrogat dir veritat sobre les coses a la cort denunciades e interrogatoris davalls escrits.

E dix que sta en veritat que aquest, en torn tres meses ha, poch mes o menys, que arribà al Castell de Caller, en una nau d'Aïfluxiens Galli, natural de Castella, d'un lloc apellat Vivero.

E stant aquest testimoni en lo dit Castell de Càller, per spai dels dits tres mesos, vaent que no faia grans guanys acordà ab ben XXXII o XXXIII d'altres que anassen a Tuniç, per menar alguns homens qui eren catius en Tuniç, los quals eren del dit Castell de Càller, dels quals catius aquest e los altres sos companyons havien hauts certs senyals, e los parents d'aquells e.ls feren a saber que lo jorn de Sant Joan prop passat fossen en tal loch prop de Tuniç e que trobarien certs senyals, ço es un munt gran d'arena e sobre lo munt d'arena trobarien dues pedres e que aquests tirassen les dues pedres del dit munt d'arena e que ni posassen una, la qual hagués una creu per mig.

En lo qual loch, per los dits catius assignat a aquests, fou aquest, ensemps ab los dits XXXII o XXXIII homens companyons d'aquest, lo vespre de Sant Johan e no trobaren senyal ni res, hoc encare mes, rodejaren lo dia de Sant Joan tant cubertament com pogueren e, quant vench lo vespre del dia de Sant Joan, aquests tornaren axi mateix en lo dit loch e no hi trobaren tampoch res.

E après, per lo mal temps que.s començà a fer, foren descuberts e tornaren-se.n en lo dit Castell de Caller.

E tornant-se.n en lo dit Castell, quant foren prop la ciutat de Trapena, del regne de Sicilia, aquests foren encalçats per janoveses fins a la cerqua de la dita ciutat de Trapena.

E com foren exits en terra, veent los janoveses que no havien pogut haver aquest e sos companyons, per onta, volien afondrar lo dit bergantí, lo qual aquests menaven sinò per lo capità de la dita ciutat de Tràpena qui.l.s dix que no.l.s fessen annuig i lavors feren los dits janoveses llur via e aquests romangueren en la dita ciutat de Tràpena per spai de VII jorns, faent mal de son prou e despenent ço que havien e no havien.

¹⁶ *Proceso ff. 15 v.-18 v.*

E après, imaginant-se que no vendrien pus en llur encontre, a cap dels dits VII jorns partiren aquests de la dita ciutat de Tràpena per venir-se.n en lo dit Castell de Càller.

E com foren prop lo dit Castell de Càller qualsque VII o VIII milles, aquests veeren les naus del janoveses e, per paor, meteren-se en fuita e desfondraren lo seu barganti, per què no.l.s s'en portassen los dits janoveses.

E los dits janoveses, vaent aquests axí fugir, meteren homens en terra e tingueren los passos del dit Castell de Càller fornits de gent, per tal que.l.s prenguessen. E fou açò vespre e com vench lo s'endemà, axí com aquests se pensaven esser en segur, que volien ja entrar en lo dit castell, isqueren companyes dels dits janoveses e prengueren aquest e dos altres, los quals partiren per les naus.

Aquest meteren en la nau den Francesch Spinola e los altres en la nau del capità e amenaren-lo-se.n en aquesta manera fins al port de Portopí.

E com foren en lo dit port los dits janovesos no volien soltar aquest ans lo se.n volien menar. E quatre castellans que havia en la dita nau on aquest anava, digueren a aquest que no anàs en Jenova, com si hi anava nunca tornaria per que castellans de Caller havien furtat un janovès, lo qual sta vuy en dia pres en lo dit Castell de Càller, mes que si se.n volia anar que ells li tendrien manera que se.n poria anar. E, de fet, tingueren manera que aquest hagué un squif, en lo qual aquest isqué a terra.

E com fou prou de terra en Forner, picapedres, volgué desparar an aquest un virató.

E aquest dix-li que no faés, que ell era castellà qui fugia de les naus dels janoveses. E lavors, dix-li, lo dit en Forner que isqués a terra, donchs que castellà era.

E, de fet, aquest se.n vingué ab lo dit en Forner e stant, aquest, al moll, prengueren-lo.

Als dix no saber sobre les dites coses sinò que, stant les dites naus davant lo Castell de Càller, fou dit als dits janoveses per un embaxaodr del senyor rey, apellat Rodrigo, que no fessen mal en la terra de la senyoria del Rey d'Aragó, car l'infant de Castella ne era rey e senyor, lo qual havia bona e pacifica pau ab ell.

E los dits janoveses no curaren de res que lo dit embaxador los dix, sinò que pensaren de cremar e de afogar la dita Lapola.

Interrogat si aquest viu com los dits janovesos meteren foc a Portupí.

E dix que aquest viu que ans que metessen lo dit foch, axí en les dites fustes com en les torres, que entre elles hac gran contrast, dents e raonants del fet del rey de Castella o del Infant qui es rey d'Aragó e que encare los ne poria venir dampnatge.

Però que, a la darrerria, digueren e concordaren que fes que pogués l'infant de Castella rey d'Aragó, una vegada que hu abressassen tot, axí com havien fet de la Lapola.

E tant tost viu aquest que combateren lo dit port de Portupí e meteren foch en navilis e en les torres e trageren dues naus grosses, les quals se.n amenaren.¹⁷

HISTORIA DE LAS RAPIÑAS GENOVESAS A UN MERCADER MALLORQUIN EN UNA NAVE VENECIANA

Lo honrat n'Antoni Faso, ciutadà de Vanecia, patró de nau apellada Sancta Maria, are stant en lo port del moll de Mallorques, testimoni jurat, interrogat dir veritat sobre les coses a la cort denunciades e interrogatoris davall scrits.

E primerament fon interrogat si en la nau d'aquest son estades carregades robes, bens e mercaderies alsunes per mercaders catalans negociants en la dita ciutat de Vanècia o en altres parts per venir e navegar açí en Mallorques o en altres parts de la Senyoria del senyor rey d'Aragó.

E dix que, a quatre del mes de maig, estant lo honorable en Polí Brondo, mercader de Mallorques en la dita ciutat de Vanècia carregà o feu carregar en la dita nau, d'una part, quaranta nou bales de paper. Item, d'altre part, setanta nou sanchs de pastell. Item, d'altre part, cinch testes, ço es quatre esclaves famelles e un esclau mascle. Item mes un cofranet poch ferrat buit. Item un mantó de color negra. Item un jupó blanch nou e alsunes altres coses de pocha valor. Les quals robes damunt specificades essent carregades en la nau d'aquest e continuant son viatge per venir ací en Mallorques, com fo en les mars sobre Malta, entorn dues millers, aquest viu set fustes grans, pensant aquest que fos la nau den Girardo les altres de catalans e, a cap de stona, aquest viu venir una barcha qui faia la via de la nau d'aquest.

La qual barcha, com fo prop de la dita nau, dos homens d'aquella barcha pujaren alt en la nau d'aquest, interrogant a aquest la nau de quines gents era.

E aquest respòs que era de veneciàns.

E, per semblant, aquest interrogà los dits homens les dites set naus de quines gents eren.

E aquells respongueren que eren de janoveses e que anaven cercar per llur ventura la nau den Girardo e mes anaven contra roba de catalans.

¹⁷ *Proceso ff. 18 v.-21 v.*

E seguís que aquest convidà los dits dos homens, faent-los donar confits de sucre e a beure. E apres que hagueren begut, los dits dos homens, interrogaren aquest si en la dita sua nau havia robes alsunes de catalans.

E aquest respòs e dix que no, en la sua fe.

E los dits dos homens, luyant-se de la nau d'aquest, e faent la via de les dites set naus digueren altre vegada: —Patró, gardat-vos que si tenits robes de catalans que ho denunciets sinò lo capità vos poria fer alcuna novitat!

E faent los dits dos homens llur via ab la dita barcha e aquest ab la dita sua nau, com fos vent contrari e no pogués navegar en son viatge, volent-se luyar de les dites naus, una nit e un jorn, faent son esforç de metre la dita sua nau dins lo port de Malta, entorn hora de vespres, navegant la dita nau, com fou entorn deu millers luny de Terranova de la illa de Sicília, aquest tornà encontrar les dites set naus, qui de sí matexes retien illa.

Aquest viu venir dos lauts grans, jacsie dues de les dites set naus se acostassen a la nau d'aquest. De la una de les quals era patró Angelo de Negro e de l'altra micer Francesch Spindola, janoveses, dient los dits patrons a aquest que, ab la dita sua nau, fes la via de la nau del capità de les dites set naus, signant-li la nau del capità.

E com aquest, ab la dita sua nau tengués la via de tera e, per semblant, tengués la dita via la nau del dit capità, com vench al cap vespre la nau d'aquest e del dit capità se acostaren e dues barques qui apparia fossen de les dites set naus.

Los homens qui eren en aquelles interrogaren aquest, la nau de quines gents era, e aquest respòs-los que, de veneciàns, e que era carregat de lenyam.

En tant que aquest, per força e contra sa voluntat, pujà, ensemps ab lo scrivà de la sua nau, en la una de les dites dues barques.

E com aquest e lo dit seu scrivà foren alt en la nau del dit capità, aquell capità lo feu venir a la popa de la sua nau, interrogant aquest la nau d'on era.

E aquest respòs-li que de Venecia e que la roba e mercaderia carregada en la dita nau era d'aquest e d'altres mercaders de Venecia.

Interrogant-lo mes avant si en la dita sua nau havia testes alsunes d'esclaus, responent-li aquest que hoc, so es dotze testes e contevents-se axí, de paraula, afermant aquest que en la dita sua nau no havia mercaderies alsunes de catalans, ne de florentins, e lo dit capità afermant que sí havia. Car, dit e denunciàt li era stat, per alsuns dels dits esclaus, que ells eren de catalans e que, per catalans, eren stats carregats en la nau d'aquest en la dita ciutat de Venecia.

A la fi del dit debat, lo dit capità, mes aquest en la sua cambra,

dient e amonestant aquest que, una vegada li volgués manifestar si en la dita sua nau havia robes de catalans, com ell sabia certament (e era informat per als uns dels dits esclaus) que, partida d'aquells e altres coses carregades en la dita nau, eren de catalans.

E aquest negant tots temps que no hi sabia robes carregades en la nau qui fossen de catalans.

En tant que lo dit capità forçà a aquest que prestàs sagrament als sants quatre evangelis si robes alsunes hi havia de catalans en son poder. Jurant aquest, per virtut del dit sagrament, que no hi havia robes alsunes de catalans, ans partida d'aquelles robes eren d'aquest e d'altres mercaders venecians.

Tinents-lo fins a tres hores de nit. E après manà a aquest que anàs dormir aquella nit en la nau de Angelo de Negro, patró de la una de les dites naus. E essent aquest en la dita nau d'Angelo Negro, aquell Angelo li dix que lo dit capità sabia certament que partida dels dits esclaus e altra mercaderia, carregats en la dita nau d'aquest eren de catalans, e que aquest volgués dir la veritat. Sinó que lo dit capità li gastaria la persona.

E seguís que l'endemà, entorn una hora del dia, lo dit Angelo Negro menà aquest a la dita nau del capità.

Interrogant-lo aquell capità que una vegada li digués veritat, com ell sabia ben clarament e era informat que en la nau d'aquest havia robes de catalans e que encara aquest no li era escapat, que, ans que partís aquest d'ell, que aquest li diria la veritat per grat o per força.

En tant que lo dit capità manà que aquest fos amenat a la nau den Francisco Spindola, patró d'altre de les dites set naus, faent-li semblant interrogació e aquest feu la resposta mateixa.

A la fi que aquest, altre vegada, fou amenat davant lo dit capità, lo qual, estrenyant-se de noves ab aquest, li dix que li denunciàs les robes de catalans qui eren en la nau d'aquest e aquest escusant-se de son poder, faent tot son esforç si fer se posqués de restaurar les robes qui eren estades carregades per catalans en la dita sua nau, lo capità veent que no.n podia res traure, d'aquest denunciant, feu pendre aquest a un sarjant o ministre de la sua nau, posant-li una amenla en lo front e tortoran-lo ab aquella.

Per la qual cosa, tenint-se aquest per agreujat del dit turment o de la dita tortura e per paor que hagué que aquell capità no li faes mes avant greuge o turment, com a forçat, denuncià a aquell capità que en la dita sua nau eren stades carregades per lo dit Polí Brondo les robes damunt, distintament e per menut, especificades, les quals robes foren tretes de la nau d'aquest e carregades en la nau d'Angelo Vivaldo, altre dels dits patrons janoveses, tinent aquest per cinch dies.

E après lo deliuraren, faent aquest son viatge, venint-se.n en Mallorca.

Interrogat si, estant aquest en les dites tres naus en la manera que damunt ha dita, se raonava entre los patrons e altres tenguts de les dites naus, que catalans haguessen per princep e senyor l'infant en Ferrando de Castella.

E dix que no. Pero es veritat que entre ells se raonava que les dites set naus se eren armades per lo Comú de Jenova e fet capità per lo dit Comú micer Antonio Doria E que les dites set naus se eren armades per anar a Mallorques, Barchinona e Valencia e que tot so que trobassen de catalans prenguessen e cremassen e ls fessen tots aquells dans que fer posquessen, mas que singularment eren armades per les naus den Girardo.¹⁸

---

¹⁸ *Proceso ff. 43-48 v.*